

Ясюк Тамара Леонідівна,
науково-педагогічний працівник
кафедри «Музичне мистецтво естради»
Комунального закладу вищої освіти Київської обласної ради
«Академія мистецтв імені Павла Чубинського»
orcid.org/0000-0002-6182-1019
t.yasiuk@ukr.net

ФЕСТИВАЛЬНИЙ РУХ В УКРАЇНІ: ГЕНЕЗА ТА СУЧАСНІСТЬ

У статті розглянуто фестивальний рух в його історичному аспекті, показані механізми міжкультурного діалогу народної та масової культури у соціокультурному вимірі сучасності на прикладі відомих фестивалів. Висвітлена специфіка проведення фестивалів у період російсько-української війни.

Фестивальна культура сьогодні посідає особливе місце в сучасному культурно-комунікаційному просторі. Сприяючи розвитку національної духовної культури, фестивалі популяризують художню спадщину країни в контексті демонстрації культурних, мистецьких досягнень їх учасників, презентації самобутніх творчих надбань.

Нині для України надзвичайно важливим є не тільки збереження національної культури, мистецтва та спадщини, але й донесення всьому світу правди про Україну та війну на нашій землі. Одним із таких дієвих культурних інструментів, який дозволяє виконати поставлені завдання, є фестивальний рух в Україні, котрий зазнав суттєвих змін, переорієнтувавшись на підтримку морального духу людей та підтримку Збройних Сил України.

Ключові слова: фестивалі, популярна культура, фольклор, культурні традиції, культурні цінності.

Yasyuk Tamara,
*Scientific and Pedagogical Worker of the "Musical Art of Pop" Department
Municipal Institution of Higher Education of the Kyiv Regional Council
"Pavel Chubynsky Academy of Arts"*
orcid.org/0000-0002-6182-1019
t.yasiuk@ukr.net

FESTIVAL MOVEMENT IN UKRAINE: GENESIS AND MODERNITY

Article deals with festival movement in its historical aspect. Mechanisms of folk and mass culture intercultural dialogue in modern socio-cultural sphere are given. The specifics of festival movement during the Russian-Ukrainian war are highlighted.

Today, festival culture occupies a special place in the modern cultural and communication space. Contributing to the development of national spiritual culture, festivals popularize the country's artistic heritage in the context of demonstrating the cultural and artistic achievements of their participants, presenting unique creative assets.

Currently, it is extremely important for Ukraine not only to preserve national culture, art and heritage, but also to tell the truth about Ukraine and the war on our land to the whole world. One of such effective cultural tools, which allows someone to fulfill the tasks, is festival movement in Ukraine, which has undergone significant changes, reorienting itself to support the morale of people and the support of the Armed Forces of Ukraine.

Key words: festivals, popular culture, folklore, cultural traditions, cultural values.

Постановка проблеми та актуальність. Нині у глобальному соціокультурному середовищі відбуваються структурні, функціональні, динамічні та змістові процеси, котрі постають як складно організована взаємодія, що потребує глибокого та всебічного аналізу. Складність і суперечливість процесів, що відбуваються

в усіх сферах життєдіяльності глобалізованого суспільства, обумовлюють зміну сутності культурних практик та їх нове розуміння з огляду нові моделі соціальної поведінки.

Особливе місце в сучасному культурно-комунікаційному просторі сьогодні посідає фестивальна культура. Обмін корисною

інформацією, спілкування великих груп людей, що представляють різноманітні країни, художні напрями та школи, є вкрай важливими аспектами соціокультурної динаміки XXI століття. Сприяючи розвитку національної духовної культури, фестивалі популяризують художню спадщину країни в контексті демонстрації культурних, мистецьких досягнень їх учасників, презентації самотніх творчих надбань.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі аспекти розвитку фестивального руху в Україні висвітлюють Вербицька Т., Докієн О., Мамченкова О., Дрозда П., котрі розглядають різні за тематичним спрямуванням фестивалі, їх становлення та значення у культурному житті та становленні незалежної України.

Фестиваль як форму презентації мистецтва та важливу складову розвитку художнього простору розглядає О. Іванова (Іванова, 2020). О. Литовка аналізує фестивальний рух незалежної України, як каталізатор інтенсивності та якості мистецького життя (Литовка, 2013). Р. Безугла, досліджує конкурсно-фестивальний рух в часи російсько-української війни 2014–2023 рр. (Безугла, 2022). Особливості розвитку фестивального руху в сучасній Україні, позитивні та негативні риси сучасних фестивалів, а також можливі шляхи покращення ситуації висвітлені у роботах Д. Зубенко (Зубенко, 2011).

Мета статті - розглянути фестивальний рух в Україні в його історичному аспекті та проаналізувати феномен фестивальної індустрії України як важливої складової її сучасного культурного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасному українському суспільстві велика увага приділяється відродженню і збереженню вітчизняної культури. Тому важливим суспільно-державним завданням є організація дозвілля, що є невід'ємною частиною повсякденного життя людини.

Фестивальний рух, будучи масовою формою естетично-творчої діяльності, дає можливість об'єднати людей різних вікових груп в спільноту, котра здатна задовольнити особистісні і групові творчі інтереси людей, що прагнуть виступати не тільки споживачами духовних цінностей, а й їх творцями. І чим ширші можливості фестивалю для художньо-творчої діяльності, тим вище стає рівень сприйняття

культурного життя в соціумі. Ця форма естетично-емоційного впливу на глядачів чи слухачів по своїй загальносвятковій атмосфері і масовості є дієвою та ефективною.

О. Іванова зазначає, що «фестиваль в сфері соціально-культурної діяльності є процесом формування естетичної культури багатьох груп людей. В сфері культурно-дозвілєвої діяльності музичний фестиваль також може актуалізувати появу нових моделей їх проведення, котрі несуть в собі виховно-педагогічний характер. Як масова форма творчої культурно-дозвілєвої діяльності, музичний фестиваль несе в собі виховно-педагогічний потенціал, спрямований на всебічний розвиток людини» (Іванова, 2020).

За останні десятиліття в культурній політиці визначилися стійкі організаційно-творчі форми організації фестивалів різних рівнів: міжнародні, регіональні, міські, що фінансуються з різних джерел.

Нині світовий культурний простір охоплено всеосяжним розвитком фестивального руху, який виступає способом здійснення взаємодії та культурного діалогу між людьми. Фестивальні принципи спілкування на музичній мові проникають в найрізноманітніші області культурної творчості. І в цьому сенсі музичний фестиваль виступає як спосіб культурного і художньо-творчого обміну.

Фестивалі в Україні ще з 30-х років ХХ століття були однією з найбільш привабливих культурних практик, а фестивальний рух 60–70-х років репрезентував чисельні заходи, орієнтовані на різну цільову аудиторію.

Ідея перших творчих конкурсів та фестивалів ґрунтувалась на поєднанні професійного та самодіяльного виконавського мистецтва та гуртувалась навколо народної пісні та танцю. Перша Всесоюзна музична олімпіада, в якій взяло участь понад 60 виконавських колективів, серед яких капели бандуристів, оркестри, ансамблі народних інструментів, відбулася 1931 р. У 1939 році було проведено перший Всесоюзний конкурс виконавців на народних інструментах, цього ж року відбулась перша республіканська нарада кобзарів і лірників, в якій взяло участь 37 виконавців, вчені-фольклористи, письменники та композитори. (Дрозда П., 2009, с. 68–69).

Перший Всесоюзний фестиваль мистецтва «Київська весна» (1973–1991) об'єднав

театральне, танцювальне та музичне мистецтво. Ця подія була знаковою для ВІА «Смерічка», вона співпала зі зміною статусу ансамблю з самодіяльного на професійний та переходом його в Чернівецьку філармонію. в репертуарі колективу на той час вже були відомі «Мила моя», «Водограй» В. Івасюка та пісні П. Дворського, в яких поєднувались риси поп-, рок-музики та елементів джазу з народним гуцульським, буковинським мелосом.

З 1977 по 1989 рр. в Луганську проходив фестиваль «Слава праці», на якому в різні роки виступали естрадні солісти та колективи, кожен рік виходив пам'ятний значок фестивалю. У перших фестивалях взяли участь відомі українські естрадні зірки, представлені ними пісні поєднували авторську та народну музику: 1977 – С. Ротару, у 1978 – ВІА «Мрія» та «Водограй», «Смерічка», у 1979 – Микола Кондратюк, Діана Петриненко, Анатолій Солов'яненко, ВІА «Кобза» та «Кримські зорі», тріо Мареничів, у 1980 – Софія Ротару, ВІА «Червона рута» та «Медобори».

Заснований у 1973 році фестиваль-конкурс «Кримські зорі» проводився раз на два роки до 1998 на різних концертних майданчиках Криму: Ялті, Алушті, Євпаторії, Керчі, Місхорі, Севастополі, Сімферополі, Форосі, Бахчисарайському, Білогірському, Джанкойському та Ленінському районах. Після п'ятнадцятирічної перерви фестиваль було відновлено у 2013 році, але події наступних років припинили його існування в мистецько-культурному полі України.

Вінницький фестиваль «Зорі над Бугом», заснований у 1978 році, багато років був візитною карткою та брендом міста. Цей фестиваль став подією для багатьох виконавців: «Його поява нагадувала вибух надкової зірки, бо за зовсім короткий проміжок часу фестиваль з міського виріс до всесоюзного, збираючи під гаслом «Майстри мистецтв країни – трудівникам села» кращих виконавців з усього СРСР. «Зорі над Бугом» – це був власний музичний фестивальний бренд Вінниці» (Вербицька Т., 2018).

У 1989 році був заснований легендарний фестиваль «Червона рута». За словами одного з його організаторів Кирила Стеценка, «він мав показати, як міг би виглядати відомий «Woodstock Music & Art Fair» на український лад», а «орієнтиром, ідеалом резонансного фестивалю світового рівня був Вудсток 1969-го.

Але завдання перед собою ми ставили інші, а змістовну частину придумували самі» (Мамченкова О., 2017). Автором ідеї був журналіст Іван Лепша, котрий опублікував у 1987 році статтю в «Молоді України» під назвою «То є чистая вода...», яка стала маніфестом фестивалю. Фестиваль присвячувався Володимирі Івасюку.

Фестиваль «Червона Рута» стала генератором сучасної української популярної культури, особливістю його концепції завжди було поєднання різних стилів та жанрів, які в різні роки в різній кількості та конфігурації були представлені у його конкурсних змаганнях: поп-музика, ро-музика, авторська пісня, поп-гурти, акустична музика, інша музика (номінація, в яку входили не форматні виконавці), танцювальна музика тощо. Поява фестивалю у 1989 році є не випадковою, оскільки він віддзеркалював настрої в суспільстві та проводив їх засобами популярної культури. Його пов'язують з першими відкритими протестними подіями (зокрема, Революція на Граніті у 1990 році), котрі вже не можна було стримати. Отже, «Червона Рута» був тригером культурно-політичного життя та суспільної думки країни.

Фестиваль «Червона Рута» проводився раз на два роки в різних містах України до 2019 року. В різні роки фестиваль відкривав нових виконавців, які в майбутньому вплинули на розвиток української поп-культури, а також на ньому вперше звучали пісні, які поєднували сучасну естрадну та фольклорну традиції і також майбутньому ставали хітами.

«Червона рута» дала початок фестивального музичного руху в незалежній Україні. В 90-х роках з'явилося більше десятка фестивалів, серед яких: «Рок-екзистенція» (Київ, 1995–2005), «Таврійські ігри» (Нова Каховка, 1992–2007), дитячий естрадний фестиваль «Чорноморські ігри» (Скадовськ, 1998–2012, з 2017), «Республіка Казантип» (Автономна республіка Крим: Щолкіне, 1993–1999, Веселе, 2000, Поповка, 2001–2013). В 2000 роки народилося понад 30 фестивалів (більшість – після Помаранчевої революції), серед яких: «Байда» (Тернопіль, з 2001), «Jazz Koktebel» (Коктебель, 2003–2013, Затока, 2014–105, Чорноморськ, з 2016), «Країна мрій» (Київ, з 2004), «Рок Січ» (Київ, 2006–2013), «Гогольfest» (Київ, з 2007). 2010 роки відзначились появою таких фестивалів як «СХІД-РОК» (Тростянець, з 2013), «Atlas

Weekend» (Київ, з 2015). Загалом до 2021 року налічувалося понад 50 фестивалів в різних містах України, різного рівня, різних стилів та жанрів

Фестиваль «Таврійські ігри», що дав дорогу багатьом поп-виконавцям, проводився в Новій Каховці, останній – на НСК «Олімпійський» в Києві. Концепція фестивалю поєднувала конкурсні програми, шоу-програми, різноманітні івенти, велась пряма телетрансляція (пізніше – онлайн). Фестиваль входив в однойменну шоу-бізнесову структуру, яка і донині займається різноспрямованою діяльністю: музичні шоу, фестивалі, дні міст, державні свята, професійні свята, корпоративні та приватні акції, промоути, рекламні акції, презентації, форуми, брифінги тощо. В рамках фестивалю народились дитячі змагання – фестиваль «Чорноморські ігри».

Концепція фестивалю «Країна мрій» заснована на етнічній культурі в широкому сенсі єднання: це поєднання різних етнічних культур та синтез етніки та масової музичної культури. Фестиваль проводиться у формі народного гуляння-ярмарку, передбачає музичні виступи на різних сценах, впродовж цієї культурної події проводиться ярмарок виробів народного мистецтва, книжковий ярмарок, майстер-класи народних ремесел, виставки народного малярства, учасники та гості запрошуються до етнічної кухні. В рамках фестивалю народились інші: фестиваль «Рок Січ», танцювальні вечірки в стилі «Етно-Диско», фестиваль Героїчної Пісні «Молода Гвардія», Вечір Українського Романсу, Парад вишиванок, дитячі бали та традиційні французький та українські вечорниці.

Найбільш відомим з молодих фестивалів є «Atlas Festival», який поєднує рок, хіп-хоп, джаз, електропоп, фолк-рок та інші напрями та види мистецтва.

Як бачимо, фестивалі були однією з найбільш привабливих сучасних форм в культурному житті довоєнної України, а фестивальна індустрія репрезентувала чисельні заходи, орієнтовані на різну цільову аудиторію. Воєнна агресія Російської Федерації призвела до зламу усталеної інфраструктури культурного та мистецького життя, що склалася в попередній історичний період, та зміни ціннісних орієнтацій у суспільстві. Відкрита фаза російсько-української війни, що розпочалася 24 лютого 2022 року, стала справжнім випробуванням для

всього українського суспільства та, зокрема, для фестивальної індустрії. Як зазначає Безугла Р. «представники цієї галузі відреагували на виклики війни досить неоднозначно – від повної відмови щодо проведення заходів до кардинальних змін в форматі та цільовій аудиторії, ціннісних установах та вибору майданчиків. Обґрунтування таких видозмін і трансформацій є також різним: від неможливості та несвоечасності проведення розважальних заходів до необхідності підтримати Збройні Сили України, вирішити гуманітарні питання, відволікти найбільш вразливі верстви суспільства від трагізму воєнних буднів тощо» (Безугла, 2022, с. 10).

Сьогодні організатори більшості фестивалів намагаються підтримати Збройні Сили України, забезпечити гуманітарні потреби постраждалих від війни. Серед фестивалів воєнного часу й такі, котрі задумані передусім як благодійні. Наприклад, проведення фестивалю повітряних куль «Монгольф'єрія» заплановано на час перемоги. Разом з тим, оргкомітет уже зараз продає благодійні квитки, які будуть дійсними на будь-який з фестивалів «Монгольф'єрія» протягом року після закінчення війни. Всі зібрані кошти призначені для гуманітарної допомоги українцям, котрі постраждали від російської агресії (Фестиваль повітряних куль «Монгольф'єрія»).

Війна також зумовила зміну традиційного формату цілого ряду конкурсних та фестивальних проєктів, окремі з них були перенесені на інший період, або переміщені в інший регіон, зокрема за кордон, окремі зазнали суттєвих трансформацій, або ж і взагалі були скасовані. Серед причин – неможливість забезпечити безпеку при проведенні, залученість організаторів та учасників у воєнні дії та волонтерський рух, а також втрата актуальності традиційних програм.

Одним із завдань діячів культури і мистецтва нині є привернення уваги світу до війни, в цьому сенсі представництво українських артистів на зарубіжних фестивалях є надзвичайно важливим. Особливу роль для українського фестивального руху воєнного періоду відіграла підготовка, участь і перемога українського гурту «Kalush Orchestra» в «Євробаченні-2022». Ця подія сприяла згуртуванню українського суспільства, зростанню його віри у власні можливості, поширенню в світі інформації про російсько-українську війну.

Висновки. Отже, виховна та культурно-мистецька роль фестивалів надзвичайно велика. Під час їхньої підготовки і проведення активізується культурне життя, забезпечується залучення людей до культурних цінностей, розширюється культурна інфраструктура.

Фестивальний рух в Україні є важливою складовою її культурного середовища. Багато фестивалів увійшли в історію культури країни (включаючи ті, які зараз не проводяться), мають регіональне, всеукраїнське та міжнародне значення. Більшість фестивалів та конкурсів є мультистильовими, цей тренд задала «Червона Рута», об'єднавши різні стилі масової музичної культури – поп, рок, фольк, авторську пісню тощо. Багато фестивалів мають потужну

етнічну складову («Рок-екзимтенція», «Країна мрій», «Atlas Festival» та ін.), це пов'язано з окремим напрямом фестивального руху – патріотичним духом та національною самосвідомістю.

Сьогодні, коли Україна захищається від російської агресії, надзвичайно важливим є не тільки збереження національної культури, мистецтва та спадщини, але й донесення всьому світу правди про Україну та війну на нашій землі. Одним із таких дієвих культурних інструментів, який дозволяє виконати поставлені завдання, є фестивальний рух в Україні, котрий зазнав суттєвих змін, переорієнтувавшись на підтримку морального духу людей та підтримку ЗСУ.

Список використаних джерел:

1. Безугла, Р. (2022) Конкурсно-фестивальний рух в Україні в часи російсько-української війни. *Збірник наукових праць СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО*. Вип. 18. С. 9–18. DOI: <https://doi.org/10.31500/2309-8813.18.2022.269657>
2. Вербицька Т. (2018) Фестиваль «Зорі над Бугом» – бренд епохи – святкував би свій ювілей. *33 канал. Щотижневик*. Вересень, 15. URL : <https://33kanal.com/news/37775.html> (дата звернення: 21.08.2023).
3. Докієн О. (2019) Цікаві факти про перший фестиваль «Червона Рута» у Чернівцях. *Шпальта. Інтернет-видання*. Вересень, 20. URL : <https://shpalta.media/2019/09/20/cikavi-fakti-pro-pershij-festival-chervona-ruta-u-chernivcyaх-foto> (дата звернення: 22.08.2023).
4. Дрозда П. (2019) Огляди, конкурси та фестивалі як вагомий чинник популяризації народно-інструментального колективного виконавства. *Студії мистецтвознавчі*. Науковий журнал. Київ : Видавництво ІМФЕ. № 2. С. 68–72.
5. Зубенко Д. (2011) Розвиток фестивального руху в сучасній Україні. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*. № 4(12). С. 110–114. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2011.4\(12\).124992](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2011.4(12).124992)
6. Іванова О.О. (2020) Фестиваль «Берегиня» як простір діалогу культур. *Міжнародний науковий е-журнал ЛОГОС. ONLINE*. Вип. 13. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.13.07.html> (дата звернення: 20.08.2023).
7. Литовка О. (2013) Фестивальний рух України періоду її незалежності. *Вісник КНУКіМ. Соціальні комунікації*. Вип. 2. С. 111–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknukim_sk_2013_2_19 (дата звернення: 21.08.2023).
8. Мамченкова О. (2017) Фестивальна історія: як прогрімліла і чому стихла «Червона Рута». *Українська правда. Інтернет-видання*. Травень, 18. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2017/05/18/224232> (дата звернення: 21.08.2023).
9. Фестиваль повітряних куль «Монгольф'єрія». URL: <https://balloonfest.com.ua/> (дата звернення: 22.08.2023).

References:

1. Bezugla, R. (2022). Konkursno-festyval'nyy rukh v Ukrayini v chasy rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny [Competition and festival movement in Ukraine during the Russian-Ukrainian war]. *Zbirnyk naukovykh prats' CONTEMPORARY ART*. Issue 18. S. 9–18. DOI: <https://doi.org/10.31500/2309-8813.18.2022.269657> [in Ukrainian].
2. Verbytska, T. (2018). Festyval' «Zori nad Buhom» – brend epokhy – svyatkuvav by sviy yuviley [The Zori nad Bug festival – a brand of the era - would celebrate its anniversary]. *33 Kanal. Shchotyzhnevyyk*. Veresen', 15. Web. URL : <https://33kanal.com/news/37775.html> [in Ukrainian].
3. Dokien, O. (2019). Tsikavi fakty pro pershyy festyval' «Chervona Ruta» u Chernivtsyakh [Interesting facts about the first Chervona Ruta festival in Chernivtsi]. *Shpal'ta. Internet-vydannya*. Veresen', 20. URL : <https://shpalta.media/2019/09/20/cikavi-fakti-pro-pershij-festival-chervona-ruta-u-chernivcyaх-foto/> [in Ukrainian].
4. Drozda, P. (2009). Ohlyady, konkursy ta festyvali yak vahomyy chynnyk populyaryzatsiyi narodno-instrumental'noho kolektyvnoho vykonavstva [Reviews, contests and festivals as a significant factor in the popularization of folk-instrumental collective performance]. *Studiyi mystetstvoznachchi*. Naukovyy zhurnal. Kyiv. № 2. S. 68–72 [in Ukrainian].
5. Zubenko D. (2011). Rozvytok festyval'noho rukhu v suchasniy Ukrayini [Development of the festival movement in modern Ukraine]. *Visnyk NTUU "KPI" Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo*. № 4(12). S. 110–114. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2011.4\(12\).124992](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2011.4(12).124992) [in Ukrainian].

6. Ivanova O. (2020) Festyval' "Berehynya" yak prostir dialohu kul'tur [Beregynia" festival as a space for cultural dialogue]. Mizhnarodnyy naukovyy e-zhurnal LÓHOS. ONLINE. Issue 13. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.13.07.html> [in Ukrainian].

7. Litovka, O. (2013). Festyval'nyy rukh Ukrayiny periodu yiyi nezalezhnosti [The festival movement of Ukraine during the period of its independence]. Visnyk KNUKiM. Sotsial'ni komunikatsiyi. Issue 2. S. 111–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknukim_sk_2013_2_19 [in Ukrainian].

8. Mamchenkova O. (2017). Festyval'na istoriya: yak prohrymila i chomu stykhla «Chervona Ruta» [Festival history: how "Chervona Ruta" thundered and why it died down]. Ukrayins'ka pravda. Internet-vydannya. Traven', 18. URL : <https://life.pravda.com.ua/culture/2017/05/18/224232/> [in Ukrainian].

9. Festy`val` povitryany`x kul` «Mongol`f`yeryia» ["Mongolfieria" balloon festival] URL: <https://balloonfest.com.ua> [in Ukrainian].